

versos, noc est peccati expers, ut loquitur S. Hieronymus, dum adversus Pelagianos disputat.

Vers. 5. Luna stella etiam obscuratur.

5. ECCE LUNA ETIAM NON SPLENDET, ET STELLÆ NON SUNT MUNDE IN CONSPECTU EJUS: — quod ad lunam et stellas pertinet, perspicuum est eas cum divina luce comparatas obscurari immundasque videri, cum et sol corporeus eis mox ac ortus est quasi velum quoddam oppandat, ut mortalium oculis minime affulgeant. Hæc etiam superius exposita sunt cap. iv, 18 et cap. xv, 15; ex quo apparet nihil novi adduxisse Baldadam, sed tribus versibus eadem repetisse quæ dixit Eliphaz cap. iv, 17 et iterum cap. xv, 14, ubi totidem fere verbis eadem explicatur sententia. Aptè ad hunc locum querunt commentatores, cur luna et stellæ dicantur obscurari a divinis summi solis, Dei inquam splendoribus, et tamen sol non dicatur obscurari in conspectu ejus: num Deus non audeat decertere cum sole de splendore? num non obtenebraretur et sorderet Phœbus ante divinum divini Solis jubar? Imo squaleret sordidus, ut luna et stellæ ad præsentiam divini solis lucis. Cur ergo lunam et stellas in conspectu Dei infuscari prædicat nulla solis mentione facta? Pulchre S. Thomas in commentario hujus loci tractans hanc difficultatem: « Ubi considerandum, inquit, quod de sole mentionem non facit, quia non apparet sensibilibiter, quod ad præsentiam majoris luminis lunam ejus obtenebraret. Sed luna et stellæ etiam ad præsentiam corporalis solis obtenebrantur, » q. d. Luna et stellæ et exiliora quæque lumina ad majoris luminis exortum apparent deficere et obscurari; unde quid mirum, si a conspectu augustioris lucis obtenebrantur? at solis fulgores a nullo creato lumine obtuscantur, et ita neque a diviniore Deitatis lumine infuscantur: neque enim increatum jubar est sicut creatus splendor, qui obscurat minores luces. Hæc est natura, vel potius probrum creati luminis, extinguere alienas luces ut accendat suas; divinus vero sol generose permittit etiam ipso exorto reliquas splendescere luces, nisi ab alio lumine validiore extinguantur. Sublimissime Angelicus doctor, scilicet nunquam visus est sol obtuscarum majoris luminis claritudine, sed præniliter semper ad præsentiam omnium; secus luna et stellæ, etsi aliquam luminosissima sint astra, unde lunam et stellas obtenebrari dicit ad præsentiam Dei, quod de sole non dicit; ne sol, qui nunquam apud homines visus est a majori lumine obtusculari, hanc a Deo contumeliam patiat. Quo docentur superiores non debere occultos subditorum defectus propalari.

Quare divinus splendor non dicitur obtuscarum solem sed lunam et stellas.

Angeli respectu Dei & centre immundi, quia peccati propter.

Allegorice S. Hieronymus: « Sub nomine, inquit, luna et stellarum angelos et supernas potestates intelligere possumus, qui ad comparationem livine reverentiæ immundi et tenebre possunt videri; ex eo utique quoniam natura condite creaturæ licet non peccent, capaces tamen peccati sunt, uti apparuit in aliis angelis ejusdem na-

turæ peccantibus. » Horribills plane immunditiæ peccati, cujus vel tantum esse angelum capacem satis est, ut hic aliqua ratione immundus dici possit: nam vere mundus solus est ille qui omnino est impeccabilis, nimirum Deus, quare sie ultra progreditur S. Doctor: « Sed post illos nullum angelorum peccasse credendum est, quia omne liberum suum arbitrium in solius Dei charitatem verterunt, sicque immobiles facti sunt persistentes in veritate, in qua malus angelus cum suis stare noluit. Proinde angelorum voluntas per amorem Dei facta est inconvertibilis, quæ in Deo est per naturam: ideo illi soli incorrupto honor et gloria: » ita S. Hieronymus. Igitur suapte natura capaces erant peccati omnes angeli, et hæc ex parte aliqualem immunditiam habent comparatione Dei, qui solus ex natura sua incorruptio-nem habet atque incomprehensibilem puritatem; imo ipsemet minis terretur, nec ad damnationem bonorum aut liberationem malorum adduci. Coram hoc Judice anima e corpore separata, de cogitationibus, de desideris, de verbis, de operibus, de omissionibus, de aliorum peccatis, quæ quoquo modo ad ipsam pertinent, examinabitur, et iuxta meritum suum aut pena aut premio afficietur. Universa tunc temporis animam deserent, et solam derelinquent: nam nec corpus ei aderit, quod in sepulcro putrescit; nec amici aut cognati, qui post paucas horas aut dies defunctum oblivioni tradunt; nec res temporales, quæ jam aliis possessoribus serviunt. Assistent autem ei angeli, si forte animam liberare possint; assistent et demones, ut eam, si concessum illis fuerit, ad se trahant. Adstabit propria conscientia accusans quidquid non ante recte gestum fuerit. Sed ita adhererunt opera in hac vita facta, ut nulla ratione ab anima divelli possint.

Sola Deus natura sua insuper peccati est.

Vers. 6. Homo putredo et vermis.

6. QUANTO MAGIS HOMO PUTREDO, ET FILIUS HOMINIS VERMIS? — Omnes enim mortales post mortem erunt putredo, et fetor, et vermis, pulvis et cinis; hæc sors homines cunctos expectat, a qua nec nobilitas, nec divitiæ, nec potestas eximunt, nec acumen ingenii, nec litteræ, nec alia quævis, quæ in hoc mundo æstimantur, excipiunt. Hic ex accidentibus magna conspiciuntur mortalium diversitas, quia eos aut majorum claritas, aut propria facinora, aut conquiste divitiæ discernunt; in tumulto autem omnes erunt pulvis et cinis, nec est aliquid quod hos aliis præferat, aut regem a mancipio distinguat: « Circumspicite eos (inquit Prosper Rhegiensis episcopus in lib. Sentent. sent. ult.) qui ante te similibus splendoribus fulserunt. Ubi sunt, quos ambiebant civium potentatus? ubi insuperabiles imperatores? ubi qui conventus splendide in vectores, exercituum duces, satrapæ, tyranni? Non omnia pulvis? non omnia favilla? non in paucis ossibus eorum vite memoria est? Respice sepulcra, et vide quis servus, quis dominus, quis pauper, quis dives. Discerne, si potes, vincetum a rege, formem a debili, pulchrum a deformi. Memor itaque naturæ, non extollaris aliquando: memor autem eris, si teipsum respexeris. » Hæc igitur sors, hæc conditio sane misera omnes homines manet, ut quoad corpora convertantur in putredinem, cineres, vermes; unde qui modo vilis ac fragilis caro est, putredo, cinis et pulvis eris, nullaque alia majori dignitate fulgebis: ita Alvarez de Paz tom. II, lib. IV, part. II, cap. vii, ubi hominis miseriam graphice describit cum subdit: Hæc, o homo, eris in corpore: sed

Quid

animo statim a morte figuratum sit.

quid eris in animo? animus quidem noster immortalis est, non cum corpore corrumpitur, non in cineres vertitur, qui naturam spirituales et ab omni corruptione alienam sortitus est; sed tamen omnibus bonis, quæ in hoc mundo diligebat, exiit. Non eum cognati delectant, non famuli circumstant, non opes juvant, non dignitates spectabilem faciunt, non reliqua visibilia, sicut cum corpori erat junctus, suffulciunt. Incipit regionem quamdam sibi prorsus incognitam ingredi, cum nunquam visis et incognitis penitus conversari: hi non adulantur, illi non perperam facta dissimulant, non bene gesta inaniter et ad gloriam vanam captandam laudant, sed in omnibus veritatem profitentur. Adstabit animus ante tribunal districti et severi Judicis, qui cum sapientissimus sit, non potest falli; cum rectissimus, non poterit muneribus corrumpi; cum potentissimus, non poterit minis terretur, nec ad damnationem bonorum aut liberationem malorum adduci. Coram hoc Judice anima e corpore separata, de cogitationibus, de desideris, de verbis, de operibus, de omissionibus, de aliorum peccatis, quæ quoquo modo ad ipsam pertinent, examinabitur, et iuxta meritum suum aut pena aut premio afficietur. Universa tunc temporis animam deserent, et solam derelinquent: nam nec corpus ei aderit, quod in sepulcro putrescit; nec amici aut cognati, qui post paucas horas aut dies defunctum oblivioni tradunt; nec res temporales, quæ jam aliis possessoribus serviunt. Assistent autem ei angeli, si forte animam liberare possint; assistent et demones, ut eam, si concessum illis fuerit, ad se trahant. Adstabit propria conscientia accusans quidquid non ante recte gestum fuerit. Sed ita adhererunt opera in hac vita facta, ut nulla ratione ab anima divelli possint.

Judicium quam tremendum post mortem.

Hanc horam separationis animæ a corpore optime describit magnus pater Ephrem in hunc modum tom. I, tit. Beati: « Beatus quicumque in hora illa emigrationis, quando cum timore atque dolore anima separabitur a corpore, fiduciam repererit: venturi enim sunt angeli qui animam a corpore jam separatam accipiant, sistant quæ ante tribunal immortalis ac tremendi Judicis. Magnus nos timor invadit, o fratres, in hora mortis, quando cum tremore atque dolore separanda

erit anima a corpore. Siquidem in hora illa decensus prestabuntur animæ suæ quæ gesserit opera diurna atque nocturna, sive bona, sive etiam mala; impellentibus jam eam angelis ut exeat a corpore: illa respiciens ad sua opera egredi pertimescet. Peccatores vero anima cum timore a corpore recedet, et tremebunda abilit statura ad tribunal Judicis immortalis: cum autem jam emigrare cogetur e corpore, conturbeturque sua opera, tunc cum timore dictura est ipsis: Concede mihi unius adhuc hora spatium, donec egrediar: at cuncta ejus opera simul, una voce respondebunt, tecumque ei: Tu nos fecisti, tua opera sumus, decem tua ad Deum ibimus: » sic ille. Ecce ergo, o homo, quid eris; in corpore pulvis, in anima reus; in corpore cinis, in anima judicandus; in corpore putredo et vermis, in anima ex tuis operibus aut penis aut premiis afflicendus; et ut breviter omnia dicta tibi proponam, et quid fueris, quid sis, et quid eris ad tuam confusionem inlealeam, audi verba Hugonis Victorini lib. De Anim. sic scribentis: « Attende, homo, quid fuisti ante ortum, et quid es ab ortu usque ad occasum, atque quid eris post hanc vitam. Profecto fuisti quod nihil eris; postea de vili materia factus, et vilissimo panno involutus, menstruali sanguine in utero materno fuisti nutritus, et tunica tua fuit pellis secundina: sic indutus et ornatus progressus es ad nos: nec memor es, quam sit vili origo tui: »

Considera quid fueris, et eris.

Forma, favor populi, fervor juvenilis, opesque Subripere tibi noscere quid sit homo.

Nihil aliud est homo quam sperma fetidum, sacculus stercorum, cibus vermium.

Post hominem vermis, post vermem fetor et horror: Sic in non hominem vertitur omnis homo.

Cur ergo superbis, homo? Attende quod fuisti vile semen, et sanguis coagulatus in utero; deinde miseriam hujus vite expositus; postea vermis et cibus vermium futurus in tumulto. Quid superbis pulvis et cinis, cujus conceptus culpa, nasci miseria, vivere pœna, mori angustia?

Unde superbit homo, cujus conceptio culpa, Nasci pœna, labor vita, necesse mori?

... et ...

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Respondet Job, non egere Deum vano et imbecillis, seu Baldadi seu aliorum hominum auxilio, ut incomprehensibilis ejus majestas et potentia innotescat; sed innotescere nobis per ejus effectus et opera vere stupenda.

1. Respondens autem Job dixit : 2. Cujus adjutor est? numquid imbecillis? et sustentat brachium ejus, qui non est fortis? 3. Cui dedisti consilium? forsitan illi, qui non habet sapientiam, et prudentiam tuam ostendisti plurimam. 4. Quem docere voluisti? nonne eum, qui fecit spiramentum? 5. Ecce gigantes genuunt sub aquis, et qui habitant cum eis. 6. Nudus est infernus coram illo, et nullum est operimentum perditioni. 7. Qui extendit aquilonem super vacuum et appendit terram super nihilum. 8. Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. 9. Qui tenet vultum solii sui, et expandit super illud nebulam suam. 10. Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux et tenebrae. 11. Columnae caeli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus. 12. In fortitudine illius repente maria congregata sunt, et prudentia ejus percussit superbum. 13. Spiritus ejus ornavit caelos; et obstetricante manu ejus, eductus est coluber tortuosus. 14. Ecce, haec ex parte dicta sunt viarum ejus: et cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?

1 et 2. RESPONDENS AUTEM JOB DIXIT : Cujus adjutor est? Numquid imbecillis? et sustentat brachium ejus qui non est fortis? — Haec ad Baldadam perfroniam a Jobo dicta esse communis interpretum fert opinio, quasi ipse Deum ut imbecillum adjuvare niteretur: dum enim Baldad tam multis Dei potestatem et terrorem commemorabat, sane videbatur Dei paribus quodammodo dissidere, nisi ipse illas tam operose susciperet defendendas, veritus ne si Jobus cum Deo disputaret, inferior Deus in sua causa evaderet, et si solus Job cum solo Deo ageret, posset Deo judici imponere tanquam rerum ignaro. Quare merito Job orationem ejus irridet, sicut cap. xiii. 7 ceteros amicos suos eadem de causa irriserat dicens: « Numquid Deus indigni vestro mendacio, ut pro eo loquamini dolos? numquid faciem ejus accipitis, et pro Deo judicare ultimum? aut placebit ei quem celare nihil potest? aut decipietur ut homo vestris fraudulentis? Ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem ejus accipitis: » ita et modo ait: « Cujus adjutor es? » non enim veritatis defensionem, sed potentioris adjuvorem agere videris, cum tantum adversarii, quem putas, mei potestatem amplificas; quod si adjuvorem agis, cujus adjutor es? Deine? et ille cum potentissimus sit, ut tu ipse praedicas, nullius eget patrocinio: quare sane frustra hanc tuam orationem habuisti.

Pulchre ad hunc locum S. Gregorius lib. XVII Moral. cap. xi: « Adjuvare, inquit, imbecillum charitatis est, adjuvare vero potentem velle ela-

tionis, ac si aperte dicat: Dum eum juvare niteris sub cujus magnitudine succumbis, omne quod impendis solatium de ostentatione est, non de pietate. Sed inter haec sciendum est, quia plerumque etiam Deum, qui videlicet imbecillis non est, humiliter agentes adjuvamus; unde et per Paulum dicitur I Corinth. iii, 9: Adjuvatores enim Dei sumus: nam cum ei, quem ipse per internam gratiam infundit, nos exhortationis voce concurrimus, hoc quod ille per spiritum agit intrinsecus nos exterius ministerio vocis adjuvamus. » Ex quo doctrina intelligitur cognitione dignissima, cur Deo gratissimi sint ii, qui in terris toto peccatore Dei partes tinentur, acerrimeque pro eo cum quibuscumque hostibus pugnant: quia hoc officio suo prae se ferunt, ac profitentur se veritatis et aequalitatis esse amatores; non quod ipsi ullius auxilii opus sit, aut quod aliquam ei utilitatem ulli adjuvatores adferre possint: quocirca qui alia de causa hoc pro Deo certamen suscipiunt, vel ut fines propagandi imperii sui, vel ut sententiam contumaciter defendant, atque adeo quod eis Deus propter suam infinitam potentiam terrori sit; in eum potius ingrati quam grati sunt, non enim honesto, sed utili potius ad agendum ducuntur. Metus autem potentiae Dei ut honestus sit, non debet ita totus in utilitate versari, ut honestatis causam, quo minus adjungi possit, prorsus impediatur, ut theologo docent.

Ceterum sic etiam exponi possit, ac si Job Bal-

est illud est. Cor et quale defensionis suae auct Deo.

dado ex- dato dicat : Quis fructus ex omnibus tuis sermonibus perceptus est? et primum quidem, cui opem tulisti? Numquid homini debili? Servastine brachium viribus destitutum? q. d. Bona doctrina non debet temere proci, sed illi, ad quem dirigitur, aptam et accommodatam instructionem adferre, ut v. g. si videamus hominem penitus dejectum, et ita perterrefactum, ut consolatione opus habeat, si adversus ipsum fulmineatur, nonne hoc fuerit ipsum penitus ad desperationem adigere? Contra, si videas hominem, qui in peccatis suis obdurerit, contemtor Dei sit, qui etiam omnes admonitiones irrideat, et tamen illum demulceas, et blanda oratione tractes, nonne quaereres te tacere, quam ludibrio erga ipsam verbum Dei exponere? Jobus igitur ostendit frustra Baldadam de potentia Dei locutum esse, neque ad personam suam satis apte et apposite, cum animus afflictus consolatione potius erigendus, quam severa increpatione deiciendus fuisset: quamobrem exprobrat illi sermones, quos in aera effuderat, sonum duntaxat inutilem fuisse. Cur vero? quia, inquit, non profuerunt ad confirmandum debilem, ad servandum et vindicandum ab interitu brachium, quod tanquam fractum erat. Hoc nempe proprium consolatoris munus est, erigere et corroborare debiles, impotentes et penitus dejectos stabilire et confirmare divinis promissionibus, quae in Scriptura continentur, paragocicis eas ad solamen miserorum verbis apte suggerendo et in memoria revocando, quomodo nimirum Deus declarat se defensurum suos, et satis in suo spiritu virum esse ad ipsos labantes sustentendos, indeque auxilium expectandum cum fiducia, etc. Quibus omnino contraria Baldad et socii Jobo, importuni vexatores verius quam consolatores, afflicto ingerebant velat unguens in ulceribus ejus existentes, et inefficacia consilia usque ad nauseam viro sapienti obtrudentes.

3. Cui dedisti consilium? FORSITAN ILLI QUI NON HABET SAPIENTIAM, ET PRUDENTIAM TUAM OSTENDISTI PLURIMAM. — Prusta certe quis consilio juvare nititur eum qui sapientissimus est, quamobrem inutilis et supervacanea Baldadi oratio fuit; sed veritas et pietas in Deo defendendo spectanda est, ut alicujus momenti sit hujusmodi defensio, nam, ut praefere S. Gregorius lib. XVII Moral. cap. xi, « dare stulto consilium charitatis est; dare sapienti ostentationis; dare vero ipsi sapientiae perversitatis. Sequitur: Et prudentiam tuam ostendisti plurimam. Omnis enim prudentia recta est plurima non est quia, juxta Pauli vocem Rom. xii, 3 non plus appetit sapere quam oportet sapere. Cui vero plurima non est recta, quia dum ultra modum tenditur, in quolibet latere culpa declinatur. Prudentiam vero suam plurimam ostendunt, qui prudentiores videri pra aliis appetunt; quod stulte presumptionis est, non prudentiae virtutis, quae in omni re hoc in primis cavendum docet: « Ne quid nimis. » Servare enim

oportet modum et medium in omni virtute, nam ut bene monet Origenes, virtus si in extrema diffluit fit vitium; ut ergo vera sit prudentia debet « sapere ad sobrietatem; » graece sic dicitur σοφία, quod Irenaeus lib. V, cap. xi, vertit sapere ad prudentiam; S. Hieronymus lib. I Contra Jovin. sapere ad pudicitiam; S. Augustinus Epist. 47, sapere ad temperantiam; Temperantiam autem, inquit, est modus et temperamentum quo quisque uti debet, ut intra suos terminos se coarceat; et hoc noster interpres vult, cum ver dicit sapere ad sobrietatem: hoc enim proprie est σοφία. Ubi notanda in Graeco pulchra pronomasia σοφία sic dicitur σοφία, q. d. sapere ad sapientiam sobrie; hinc S. Chrysostomus et Syrus verunt, sapere ad modestiam, id est ad humilitatem. Graeco σοφία, ait S. Chrysostomus, dicitur σοφία, quae est σοφία, id est, ab eo quod mentes habeantur sanae; sanas autem facit modestia et humilitas, nam immodestia et superbus mente valere nequit, id est firmus consistere, sani et constantis iudicii ac propositi esse nequit; sed desipit, exorbitat, et quovis demente furiosior fit, inquit idem Chrysostomus.

4. QUEM DOHERE VOLUISTI? NONNE EUM QUI FECIT SPIRAMENTUM? — q. d. An Deum ipsum verbis tuis docere atque instruere voluisti, ut sciat quid pro se loquatur, aut quomodo se defendat, cum ipse nequaquam vel tua vel cujusquam instructione indigeat, qui Gen. i, omnem intellectualem spiritum animumque hominis ipse creavit, quando in eum inspiravit spiraculum vitae, seu spiramentum et mentem illustravit, et sapientia mira perfecit? quamobrem necesse ut ipse omnium maxime sit intelligens et sciens, a quo tam angelis quam hominibus omnis scientia et intelligentia initium exsistit. Est igitur hic quadam circumlocutio divinae omnipotentiae atque sapientiae nulla in re indigentis humana sapientia, vel industria, vel consilio: quare nec ab homine doceri potest, ut qui nulla ratione indigent humanis administrabilis: qui enim novit potiusque vitam universis viventibus conferre, potens quoque atque sapiens erit universa quae ad homines spectant optima ratione disponere. Quo argumento etiam usus est S. Paulus, dum inter concipiendum ait Act. XXVII, 24: « Deus qui fecit mundum et omnia quae in eo sunt, hic caeli et terrae cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia, » id est, sapiens et potens est largiri omnia alia bona simul cum vita. Stulte ergo Baldad Deum potentissimum et sapientissimum puerilibus consiliis suis imbueret stultum.

Hebraea sic verbum de verbo reddi possunt, Verbum est servasti sermones? et cujus spiritus exiit ex te? Del que spiritus annuntiantium est.

Prudentiam oportet sapere ad sobrietatem.

putas necum disputans te cum homine aliquo imperio disputare, et qui sermones et argumenta tua ponderare nesciat? aut cujus magistris profers doctrinam? quisve te ita instituit? id enim significat phrasis illa hebraea, *ejus spiritus exiit ex te?* q. d. *Quo spiritu loqueris? numquid Dei aut hominum spiritu?* et hic quidem sensus doctrinae spiritali servit, nam quando aliquis doctrinam salutis annuntiat, caveat oportet, ne quidquam ex sensu suo proprio proferat, illud repraesentans, non esse quod hic se homo commendat, sed duxat a spiritu Dei regi debere, et habere eam virtutem, cujus meminit D. Paulus, ut ipsum a Deo missum esse intelligatur. Illud igitur valde requiritur; sed si textus series considerabitur, potius dicendum est, Jobum, juxta id quod supra legimus, velle ostendere, sermones Baldadi non fuisse apte et apposite propositos, quia suam animam non vivificaverunt: tunc enim verbum Dei ut par est tractatur, quando dat nobis animum ad ambulandum, et corroborat nos in nostris debilitatibus, ut nos agiles reddat, etiamsi fractas tibias habuerimus; omneque pro eo quod omni vigore nudi et destituti eramus fortes nos reddit; sed et nobis tanquam in morte constitutus vitam communicat. Ceterum cum nihil horum Baldadi verbis, sed omnia contraria inessent, juure merito Job hominis imperiti se sapienterem docere sagittentis arrogantiam increpat, ut qui non Dei, sed proprio vel potius satanico spiritu loquatur.

Verb. 5. Quomodo dicuntur gigantes sub aquis gemere.

5. **ECCO GIGANTES GEMUNT SUB AQUIS, ET QUI HABITANT CUM EIS.** — LOCUS hic varie torsit et distinxit interpretes, dum non satis in *gigantum* significacione conveniunt, quorum opinionones cum a Pineda Sanctoquoque fusius recensentur et expendantur, nil alinet hic repetere: communiter et verior sententia est agi hic de illis qui ante diluvium vixerunt, quapropter fortassis etiam dicti *sub aquis gemere*, quia tempore Noe (qui unus gigantum, sed justus) oppressi frustra moliantur emergere. Haec est communis Patrum expositio, ideoque praeter ceteris amplectenda, quam confirmat Symmachii versio *βεβαρυται*, *contra Deum pugnantibus*; et sic Olympiodorus, D. Hieronymus, S. Gregorius, Philippus presbyter, et B. Thomas. Verum cur ergo dixit Job adhuc suo tempore illos *sub aquis gemere*? quia nimirum his aquis oppressi ad centrum terra descenderunt, ubi infernus est, cui artificio Dei librata pelagi abyssus superimpendit, et sic quotquot in inferno degunt sub aquis gemunt: itaque haec verba de gehenna debent sumi, ubi cum eis habitant caecodæmones simul degentes in tenebrosico tartari specu. De quo etiam Salomon Prov. ix, 18: «Ibi sunt gigantes: et in profundis inferni convivæ ejus» ad quem locum Salonius in *Myst. Proverb. exposit.* ita scribit: «Gigantes appellavit immundos spiritus, id est daemones, de quibus B. Job dicit: *Ecco gigantes gemunt sub aquis, et qui habitant cum eis, id est daemones et omnes quos ipsi deceperunt*, et

Daemones videntur esse gigantes, qui habitant cum eis, id est daemones et omnes quos ipsi deceperunt, et

qui ipsis consenserunt, sub penis torquentur. Quare daemones appellantur *gigantes*? quia daemones superbi et elati sunt, et mali ac fortes, sicut olim gigantes fuerunt. In cætu ergo istorum gigantum, id est demonum, commorabuntur omnes qui erraverunt a via doctrinae, id est a via veritatis: quia simul cum daemonibus torquentur in pena aeternae damnationis. » Habes originem fabulae postarum, qui hinc docti suos Terra et Erebi filios montibus et insulis integris obrueverunt quoad corpora, Enceladum Sicilia, Typhæum Inarimis, Porphyrionem Delo; sed eorum animas fatentur Virgilius, Claudianus, Seneca, et alii apud inferos cruciari.

Tropologice per gigantes intelliguntur principes, reges, et maxime tyranni; per aquas vero populi, sub quibus gemunt, qui illis imperant; in prima quidem mundi creatione « Spiritus Domini ferebatur super aquas, » Gen. 1, 2; at modo regum spiritus ac mens aquis subijcitur, quia servare illis debent quos regunt. Hæc illud philosophorum placitum non habet locum, quo tradunt aquas in suo loco et centro non gravitate, sicut neque cætera elementa; quia populorum aqua adeo gravitant, ut illis ferendis vix ullus sit par. Moyses ipse, qui sanctarum aliquo virium vireat, clamabat Num. xi, 12: « Cur impositi pondus universi populi super me? non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia gravis est mihi: » de curarum porro pondere, quo illi premuntur qui alios regunt, videt S. Gregorius lib. XVII *Moral.* cap. xii. Sed dicit fortasse aliquis: Ad Dei incredibilem potestatem indicandam suffecisset lamenta et gemitus potentium virorum explicasse: quippe tam potens est Deus Psal. lxxxv, 13, « qui auferit spiritum principum, » ut mittat principes in locum, ubi est gemitus et stridor dentium. Cur voluit addere illud, et *habitavit cum eis?* crederim id additum non ad ostendendam Dei potentiam, sed principum conditionem, qui nesciant soli ire in perditionem, sed ut plurimum eant magna stipali caterva; unde D. Thomas ad hunc locum ait: « Quia non ipsi soli perierunt, sed multi alii cum eis; et tunc postea subjungit, *Et qui habitant cum eis* scilicet similiter gemant. »

Nemo potentium solus perditionem intrat, sed magna clientum, famulorum amicorumque turba comitatus: etenim Lucifer ille, qui mane oriebatur, quando ascensiones in corde suo meditabatur, solus proponitur dicens *Isai. xiv, 14:* « Ascendam in cælum, » etc., nullum secum socium trahit ut ascendat; verum ubi delubatur in profundum, quis numeret socios sequentes illum? Apoc. xii, 3: « Ecce draco magnus et rufus habens capita septem et cornua decem, » et in capitibus ejus diademata septem, et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cæli. » Tali sunt, aut nulli, qui admittantur ad potentium glorias, at ingens semper est multitudo quae trahitur a potentibus cadentibus, qui omnes suos familiares

organum se-pultura juxta postea.

Gigantes sunt principes et tyranni.

Nihil principum et has potes in principum, sed multos cum se-hant.

et unanimes præcipitare noverunt: sic *Ezech. xxxi, 18* dicitur ad Pharaonem regem: « Cui assimilatus es, o Inelyte atque sublimis inter ligna voluptatis? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram ultimam: in medio circumseisorum dormies cum eis qui interfecti sunt gladio. Ipse est Pharaos et omnis multitudo ejus. » Perit itaque Pharaos, at non perit solus, imo ingens illa ministrorum multitudo, quæ adinstar lignorum paradisi illum ubique obumbrabant, simul perit cum illo; ipseque cum lignis voluptatis ingreditur ultimam terram inferni. Pharaos est princeps qui cum ingenti multitudine ministrorum in mortem aeternam incidit: nec otiose dicitur potens in infernum ire « cum lignis voluptatis: » posset enim explicatius dicere *cum ministris*, sed maluit dicere *cum lignis voluptatis*, ne videantur ex multitudine sociorum solatia creari potentibus pereuntibus, sed potius aggravari supplicia. An qui in flammam cadit cum adjunctis sibi lignis non potius agebit quam minuet ignem? sic ministri rapti ad penam ligna sunt qui ignem angant dominis. Hinc nata est illa sollicitudo divitis epulonius, qua dicebat *Luc. xvi, 23:* « Rogo te pater Abraham ut mittas Lazarum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres; ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum: » quippe flammis possessus timebat suorum adventum, ut cremandum timebat ligna quibus major ignis exsurgat, et ideo precabatur miser suorum ad se accessum quasi necessario imminente alio divertit, ne majori cremaretur igne adhibitis tot lignis.

Verb. 6. Nihil absconditum est oculis Dei, sed adest omnibus primo per essentiam.

6. **NUDUS EST INFERNUS CORAM ILLO, ET NULLUM EST OPERIMENTUM PERDITIONI.** — id est, nihil absconditum est oculis Dei, penitissima et abstrusissima quoque inferni loca penetrans: subtilissimus quippe ac perspicacissimus est Dei visus, neque terre objecta tenebrarumve obducta divina cognitioni quidquam subducitur, omnia pervidit, omnia pervadit, omnia implet, in omnibus locis et in omnibus rebus (si secundum usum theologorum loquamur) est per essentiam, presentiam et potentiam. *Per essentiam* certe, quia ejus divina substantia nullis clausa terminis, nullis circumscripta limitibus, nullis locis definita, omnibus rebus et locis intimius adest quam ipsamet res, vel ipsamet loca adsunt sibi. Et sicut cum sol est in fervore diei, ejus lux secundum suam naturam est in toto aere, et in omnes ejus partes pervadit, ita ut nulla sit pars, quæ ab ejus minima, quæ luce vacua aut inanis existat: ita profecto natura divina, quæ lux substantialis, immaterialis et infinita est, quam nulla nebula obscurat, omnibus intime adest, et universa penetrat, et velut causa conjuncta dat suis effectus, ut in esse subsistant, licet per omnia similitudo non quadret: nam tota lux in toto aere est, et pars lucis in parte; at Deus ubique est totus, qui nec locorum spatii distenditur, aut rerum varietate distrahitur, aut partium diversitate dividitur. Cujus rei

ipse Spiritus Dei testis est omni exceptione major hæc cordi Davidis instillans *Psal. cxxxviii, 7:* « Quo ibo a spiritu tuo, aut quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpero pennas meas diluero, et habitavero in extræmis maris; etenim illic manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. » *Per presentiam* vero, quia nihil Deum latet; et ut Paulus ait *Hebr. iv, 13:* « Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus; » sed quemadmodum qui est in toto cubiculo vel conclavi per presentiam, quia omnia quæ sunt in eo loco oculis cernit, et sine ulla ambiguitate cognoscit, sic Deus, cui totus orbis quoad visibilia et invisibilia est locus extensus, omnia intuetur, universa discernit, præterita, presentia et futura, nec non et possibilia, et quidquid est aut esse potest manifeste cognoscit. Quod regius vates non siluit divinam adhauc immensatam dicitur *Psal. cxxxviii, 11:* « Et dixi: Forsitan tenebræ conculcabunt me, et nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia tenebræ non obscurabunt a te, et nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus: » Nam si dixerit, inquit, nobis cogitatio nostra, ut in tenebris ab oculis tuis, Domine, occulemur, et ad perfrendum delicias et impuris voluptatibus abscondamur, respondeamus ei quod vana et insipientissima sit, nam et tenebræ tibi aperte sunt, caligo sicut claritas manifesta, et obscura nox non minus clara quam si esset meridies.

Secunde per presentiam.

Per potentiam denique est Deus in omnibus, quia ejus regia potestas omnibus rebus imperat, ejus vis sicut omnia fecit, ita omnia conservat, movet, dirigit et gubernat, et universa potest destrueret, et in barathrum nihil præcipitare. Quam potentia immensatam S. Job graphice depinxit *supr. cap. ix, 4* et seq.: ubi vide quæ notavimus. Profunda igitur inferni prorsus nuda sunt et aperta oculis ejus, et omnia quæcumque illic gerantur, eo spectante et decernente sic fiunt, ad eum modum quo rei et malefici in conspectu judicis quotentur et puniuntur. Ipsique illi qui sunt in damnatione nullum est operimentum: non se possunt occultare a conspectu Dei, ita ut non ab ipso videantur: nusquam possunt ejus aspectum effugere, etiamsi in infimis sedeant inferni tenebris. Commodè etiam traducitur hic versus in arcano sensu ad infimos imperiorum sinus, ubi flagitia meditantur, suaque turpia vota recondunt. Sed hic opponet aliquis: Si Jobo teste « nudus est infernus coram illo, » quod juxta Doctoris angelici expositionem idem est ac si diceret: « Ea quæ in inferno aguntur conspicua sunt coram oculis ejus, et secundum ejus judicium aguntur; » quomodo verum erit, quod idem Deus damnatis virginitibus dicit *Math. xxv, 12:* « Nescio vos? » si enim nescit in inferno cruciatos, quomodo nudus est infernus coram illo? quæ sic optime conciliantur, ut

Tertio per potentiam.

Quomodo Deus in inferno positus videt, et tamen simul nescit.

In infer-
no mis-
ericordia
noscit
quod pas-
siones nos-
cit et pu-
nit.

Vers 7.
Deus co-
eli extendi-
t super ve-
nenum.

Deus
terram
appetit
super ni-
bilum.

nescit misericordia quod iustitia noscit; unde et noscit et nescit: et secundum decretum Emis-
seni Eusebii, « ultra nescientur a Deo, qui Deum
seire noluerunt; » que verba notanda, et isti ora-
culo aptanda *Os. 1. 6.*: « Non addam ultra mi-
sereri, sed oblivione obliviscer eorum. » Mise-
ricordia ergo eos nescit, sed iustitia noscit, et non
ignoscit, et, ut dicebat S. Thomas, quæ in inferno
aguntur secundam eius iudicium fiunt; adeo tam-
en horribilia sunt damnatorum tormenta, ut dubi-
tari possit, an Deo consulto illa exerceantur, an
ex furore et crudelitate vindictæ proveniant. Ideo
Job clare demonstrat nudum esse infernum cor-
am illo, et ab illius iudicio statutas esse penas,
etiam acerbissimas sint et pene intolerabiles; dicit
autem Deus illas nescire, ut sua blandiantur
misericordia, adeo enim sunt duræ, ut illarum
misericordia oblitæ videatur.

7. QUI EXTENDIT AQUILONEM SUPER VACUUM, ET AP-
PENDIT TERRAM SUPER NIHILUM. — Ipse nimirum est
qui partem cæli æquilonarem sive septentriona-
lem, quam partem æreæ occupant astrologi,
extendit sive expandit ad modum pellis sive ten-
torii in longitudine et latitudine sua (juxta illud
Psalm. civ. 2.: « Extendens cælum sicut pellem, »
cui consentit *Isaias cap. xl. 22.*: « Qui extendit ve-
lut nihilum cælum, et expandit eos sicut taberna-
culum ad inhabitandum ») idque non super so-
lido aliquo corpore, unde ærealem illam curvatam
videretur posse suscipere, quemadmodum
artifices solent huiusmodi æreales extensiones super
aliqua re solida fundare, sed super fluido et
instabili aere, qui a vulgo quasi vacuum aut ni-
hilum existimatur. Globum quoque terræ gravissimum,
et omnium elementorum infimum, in suo
pondere appendit et librat, non super aliquibus
basibus aut columnis pondus illius sustentantibus,
quemadmodum solent artifices gravibus ædificiis
columnas substruere, aut fundamenta quibus ful-
ciantur; sed prorsus super nihilo, super nullo
prorsus ipsi præsupposito fundamento eam in loco
suo consistit, et sua ipsius mole firmavit, ita ut
non moveatur in perpetuum de loco suo, juxta
illud *Eccl. 1. 4.*: « Terra autem in æternum stat. »
Super vacuum itaque dicit cælum extensum, hoc
est super elementa, quæ mortalium oculis com-
muni loquenti more vacuatum quamdam repræ-
sentant; vulgo quippe cubiculum vacuum diei-
tamus, tamen si aere sit plenum, si aliis rebus cras-
sioribus minime occupetur. Terra vero, quæ *Psalm.*
civ. 5 fundata est super stabilitatem suam, miro
certe modo librata, et firmissimis divine poten-
tiæ ac sapientiæ columnis innixa consistit, ut appo-
site Jobis æquilones extensionem et terræ sus-
pensionem et potentiæ ac sapientiæ infinite ar-
gumenta produxerit.

Hanc porro substructionem totius universitatis
et tanta illustrium rerum admirabilitatem constan-
tem ipse pollens architectus non tota manu mi-
rabiliurn electricis, sed, ut miratur *Isaias cap. xl.*

12. digitalis tribus sustinet: itaque ridiculi sunt
et profanis cosmopœciæ interretes, qui Atlantiæ
cælicæm inducunt. Impia quoque furiosi Mane-
tis stultitia, qui aiebat, ut verbo utar Epiphani-
lib. II *Heret. 66.* « *ἀστέρον, βαρύτων* esse nescio
quem terram omnem suis humeris sustententem,
qui trigesimo quoque anno ab humero uno pon-
dus in alterum transferat, unde terre motus ex-
sistant. Solus ipse Demiurgus totam hanc molem
nutu et voluntate coniunct, quam si vellet, posset
uno momento in nihilum redigere, ut declaratum
est *supr. cap. xi. 10.* De hac autem admirabili ter-
ræ positione ita pulchre Isidorus hispalensis lib.
De Nat. rerum cap. xlv.: « Qualiter terra super
ærem fundata libralis credatur stare ponderibus
sic dicit Ambrosius: De terræ autem qualitate
sive positione sufficiat secundum scripturam Job.
Sciendum quia suspendit terram in nihilo. Philo-
sophi quoque similiter opinantur aeræ densa ter-
ram sustineri, et quasi spongiam mole sua im-
mobilem pendere, sicque ut æquabili motu hinc
atque inde veluti alarum sufflata remigis ex omni
parte librata propendat, nec in partem possit de-
clinare alteram: verumtamen densitate aeris sus-
tineatur. An super aquam pendat, quia scribitur
Psalm. civ. 5.: *Qui fundavit terram super aquas?* vel
quomodo aer mollis tantam molem possit susti-
nere terram? ut si super aquas est tam immane
pondus, quomodo non demergit, aut quomodo
expulsiatis libram teneat, ne in alteram partem pro-
pensum incumbat? hoc nulli mortaliurn scire fa-
cile est, nec nobis discutere aut perscrutari licet tan-
tam divinæ artis excellentiam, dum constet eam
lege maiestatis Dei aut super aquas aut super ni-
hilum stabilem permanere: *Quis enim,* inquit Salo-
mon *Eccl. xviii. 3.* *sufficit narrare opera illius, aut
quis investigabit magnalia eius?* Ergo quod mortali-
um nature secretum est, divinæ potentiæ relin-
quendum est. »

Considera igitur hic mihi, et tecum seria cogi-
tatione expendere, unde sit tanta terræ stabilitas,
cum super nihilum fundata sit, unde permanen-
tia orbis et omnium habitantium in eo: utique ex
providentia Dei. Deus fidei iussor est permanentis
terræ, et securior hæc consistit in providentia et
pietate Dei, quam si super fortissimas bases esset
constituta et solidata. Sic igitur de rebus nostris
philosophandum est; incerte quidem sunt provi-
dentia nostre, super nihilum sæpe fundari vide-
tur remedium necessitatum nostrarum, sed tamen
est providentia Domini super nos: ecce
fundamentum, ecce fulcimentum nostrum; securi-
us super hanc spem solidatur spes nostra quam
super aliqua imaginabilia fundamenta terræ ac
cæli. Inciderat aliquando S. Martinus in latro-
num manus; eorum ipsis autem adeo placido ac
sereno vultu ipse adstabat, ut admiratione capti
dicerent latrones: Vides nos et strictos enses cu-
per caput tuum, et non times quibus S. Martinus;
Non timeo, quia soli Deo fido, tum nullum mihi

Deus ita
digis
sup-
pendit
orbem.

Vers 8.
Deus per-
fectorum
habet
labris
dominam-
tum.

Deus al-
miserabilis
est in
placita-
rum dis-
pensatio-
ne.

Pordi-
dela
Dei sus-
tinet uni-
versam.

Es tem-
pestatum
mutatio-
ne patit-
ur.
Deum
mundum
regere.

S. Mar-
tini facti
latronum
secr-
etaria.

humanum presidium adsit. Hic, hic Dei erga nos
providentiam et misericordiam agnoscebat, non
vero hinc qui confidunt in baculo strudineo Egypti.
8. QUI LIGAT AQUAS IN NUBIBUS SUIS, UT NON ERU-
PANT PARITER DEORSUM. — Est videlicet veri poten-
tissimique Numinis habere summum et perfectum
imbris dominatum; hinc bonus divinatorum ope-
rum estimator Jobus ea quæ nobis ut quotidiana
virescunt expendens atque contemplans, ad perfe-
ctionem divinam sibi gradum construit. Et qui-
dem mirum est, quomodo vapores calore in al-
tum elati a Deo ligentur, hoc est, densentur, strin-
gantur, et in levissimis nubium vehiculis hinc il-
luoque agantur; paulatim concreverunt regionis
illius frigore, ac sensim guttæ destillant, quamvis
in resolutione nubium, motu sen rapti, aliisque
meteoricis pluvie observationibus varia sint ce-
leritatis tarditatisque discrimina. Oportuit autem
ut aque non erumpere pariter deorsum, ne om-
nia deleteret, sed veluti cribro exererentur, ter-
ram mollior humectarent, longoque stillicidio
perfundere. Ecce miraculum quod quotidie vi-
demus oculis; de eo tamen nullus cogitat, nisi
frigide admodum, ita ut id statim effluit ex ani-
mo nostro; hæcque vis Dei non honoratur a no-
bis: ideo Jobus volens profiteri se non ex eorum
numero esse, qui per hunc mundum transeunt
belluarum more, non cognoscentes suum creatore-
m: Scio, inquit, Deum ligare aquas in nubibus
suis. Quia vero id nobis ordinarium est, non ma-
gno facimus; nihilominus in eo ostendit nobis
Deus vim suam admirabilem: nonne dignum ad-
miratione est, aquas ita pendere in aere, et ibi
firmas stare, cum natura sua graviore sint aere,
qui illis naturaliter loco cedit, ideoque cadant
necesse est? videmus tamen illas ibi retineri tan-
quam in utre, ut dicitur in *Psalm. xxxii. 7* et
Lxxvii. 13. propheta enim ea similitudine utitur,
volens exprimere miraculum, quod tam male ab
hominibus agnoscitur. Cum itaque id videmus,
Deus nobis exprobat animi nostri vitium, nosque
ad se vocat, et ostendit se omnibus modis poten-
tia admirabili præditum esse; sed videntes peri-
cia nihil vident. Si queratur quomodo fieri pos-
sit id, cuius hic meminit Jobus; ratione convinci-
mur, idque evidenter apparet Deum esse supra
ordinem naturæ: et in ejusmodi tempestatum vari-
etate cogitur vel inviti agnoscere Dei manum
operari, ipsunquæ adeo non otiosum esse in
cælo, nec dumtaxat semel mundum creasse, ut
ipsum relinquere; sed omnia disponere, et ita
regere creaturas suas, ut velut nos sentire se no-
bis esse propinquum.

Topologie versus hic a Patribus eleganter ap-
pellatur doctrine spirituali, quam in viris perfectis
Deus tanquam in nubibus congregat, ubi consili-
um est non statim copiam immediatam evergere,
sed pro captu aliorum sensim et quasi per guttas
instillare: satis tritum vulgareque est in divino
sermone præcones verbi Dei appellari nubes; ad

hoc siquidem nunquam a Deo avocantur, cum ex Pado-
terrenæ humilitatis humo, et ex stœcni lupus mari
ac humilitu cælesti quam vi tolluntur, ubi spiri-
tu Dei agitati, quo ipse voluerit deducuntur,
quemadmodum nubes à terra ac mari in aera su-
blate a ventis impellantur. De quibus audit S. Hier-
onymum ad hunc Jobi locum sic dicentem: « Per
nubes sanctos doctores interpretemur, qui aquas
evangelii portant populis effundendas, ut irrigen-
tur terræ populorum, et de hac cælesti pluvia vir-
tutum fruges spirituali operatione multiplicentur:
quas aquas de superabundantia defluentes ligat
Deus in nubibus suis, ut univocis secundum capa-
citatem cordis sui tantum doctrinam tanquam
aquam effundat, quantum suscipientis possibili-
tas patitur, ne simul fortassis effusæ obsint cordis
minus valentibus abundantiorum suscipere
doctrinam, » etc. Similia sunt quæ habet S. Gre-
gorius Nazianzenus in *Apol. sub* medium, ubi lo-
quens de hoc argumento, per allusionem ad illud
Pauli *Heb. vi. 7.*: « Terra venientem super se bibens
imbrem, et generans herbam opportunitam illis a
quibus colitur, accipit benedictionem a Deo, »
confert cœlestem doctrinam non largissime plu-
viæ, sed imbri tenuiter accidenti, atque quem-
admodum ingens pluvia nequaquam majorem
utilitatem parit quam ea quæ minori copia labi-
tur: quippe cum illa vehementia sua terram de-
volvat ac distrahat, forteque etiam ipsa agricul-
tam mulcet; hæc autem leniter et tranquille de-
fluens, altissimeque illabens pinguiorem terram
efficit, et cultorem juvet, spicamque ad matura
fructum nutrit. Eodem modo ne copiosa
verbisque affluens oratio sapienti oratione utilior
consenda est: illa enim exigua fortasse voluptate
affectum auditiorem relinquit, simulque cum per-
cussio aere dissolvitur, nec quidquam aliud virum
habet, quam ut verborum lenocinio quasi præ-
stigiis quibusdam avidas hominum aures deli-
niat; hæc autem mentem penetrat, dilatatumquo-
os et spiritum implet, nec in ipso ortu exstinguit,
sed frugem ingentem, quæcibus syllabis gignit.
Hoc igitur ut contingat, necesse est ut Spiritus
Sancti assistentia nubem concludat et aperiat,
prout oportere censuerit, ne potius obruat quam
irriget. Plura lenenter de hoc argumento vide
apud S. Gregorium Magnum lib. XVII *Moral. cap.*
xiv. ubi hinc versus fusa et elegantè de sacris
prædicatoribus exponit.

9. QUI TENET VULTUM SOLI SUI, ET EXPANDIT SUPER
ILLUD NEBULAM SUAM. — Tenere vultum perinde est
ac continere faciem videatur; *solutum vero Dei
cælum appellatur, quod cæteris orbis partibus
excellentissimum et dignum tanta maiestate sit:* « Hæc
dicit Dominus, cælum sedes mea, » ait *Isaias cap.*
Lxvi. 1.; *vultum ergo soli sui vocat spemem cæli,*
sive id quod apparet cum cælum serenum aspi-
cimus. Dicitur autem *expandere super illud nebu-
lam,* quasi dicas, velum throno opponere, quo
magis venerandum magisque metuendum ejus
Vera 8.
Cælum
est Dei
solium.
Thronus
Dei in
nubibus.

Doctrin-
a spirita-
lis per
modum
nubis ta-
mis in-
flandæ.

Thronus
Dei in
nubibus.

solium appareat, densis nebulis et spissis nebulis oblectum et obnubilatum, ut non nisi per caliginem quasi a remotis mortalibus videatur, ut pote indignis ipsum in sua lucida claritate prout in semetipso est contuere; hinc legitimus Deum Moysi et prophetis solum se nube velut sipario lectum ostendere, ut intelligamus hominum generi vix concedi, ut aciem mentis in lucem ejus inaccessa. intendat. Unde Scriptura sacra quoticumque significat Deum latere aut oculum esse, adhibere plerumque solet vocabulum *tenebrarum*, aut *nubis*, aut *nebulas*, aut *caliginis*, vel quid simile, quo denotetur obscuritas: sic in *Psalm.* xvii, 10 et 12: « Posuit tenebras latibulum suum; et caligo sub pedibus ejus, » quibus nimium divinitas ejus absconditur, ne a nobis videatur, quemadmodum S. Gregorius lib. vii *Moral.* cap. xx exponit his verbis: « Caligo namque est ei sub pedibus, quia non in ea claritate ab inferioribus cernitur, qua in superioribus dominatur. » Porro hanc caliginem divine nobis describit S. Dionysius Areopagita epist. 3 ad *Doroth.* ita scribens: « Divina caligo lux est inaccessa, quam inhabitare Deus perhibetur, » ad quem locum, si lubet, consulte *Paraph.* Pachymeræ ac nostras *Annot.*; et plura de hac caligine vide apud eundem Hierophantum *Myst. Theol.* cap. 1 et ii mirifice explicita. Quin et Moyses de adventu suo Deus certiorum faciens *Exod.* xix, 9: « Veniam, inquit, ad te in caligine nubis: » alibi *Exod.* xxiv, 18 idem Moyses ascendens in montem ut cum Deo loqueretur, dicitur ingressus in « medium nebulæ, » et cum plene jam perfectum tabernaculum inexplicabili presentie sue splendore cohonestare vellet Deus *Exod.* xl, 32, « operuit nubes tabernaculum, et gloria Domini implevit illud. » Sic in templi Salomonis dedicatione, cum solemnem piorum gratulationem augusta sua majestate ornaret, *impleta* Dei domus *nube* dicitur II *Paralitip.* v, 13, seu *nebula*, ut III *Reg.* vii, 10; adeo ut merito regius Vates quavis ostentis nobile spectaculum laude ac predicatione prosecutus exclamarit *Psalm.* lxxvii, 35: « Magnificentia ejus in nubibus. » Quam magnificentiam ab æterno Patre in cæteri lege patefactam tantum abest ut Filius Novo in Testamento imminuisse putandus sit, ut etiam cumulari, nam in sua gloriosissima Transfiguratione, ubi eluxit « magnifica gloria, » ut D. Petrus testis oculatus prodidit II *Epist.* 1, 17, pro regio instructu et splendore eximie pompe grande veluti et blattum adhibuit conopœum candidæ nubis, non divinitate minus quam argentea luce radiantis: et cum victor remearet ad cælum *Act.* 1, 9, « nubes suscepit eum, » etc., et quod sub illis notatum a S. Chrysostomo, paternum curram deligere voluit jam toties a divinitate usurpatum, ad indicandam augustissimam dignitatem. Quomodo autem Deus a nobis hic per nebulam et caliginem mysticam cognoscatur, vide fusius a S. Gregorio lib. vii *Moral.* cap. xv explicatum; est autem nu-

Qualis caligo sit sub pedibus Dei.

bes et nebula symbolum obscuritatis et caliginis, in qua dum hic vivunt perfectissimi etiam viri versantur. Quando igitur nobis audientibus de Deo habetur sermo, sensus nostri attollendi, vel potius excludendi et penitus abnegandi sunt, ut ipsum cum omni reverentia adoremus, nec in rebus terrestribus defixas cogitationes habeamus, quod efficiat, ut de ipso quidquam secundum sensum et captum nostrum imaginemur. Ceterum taronus Dei dicitur in celo, non quod ibi sit ipse inclusus, sed ut nobis ostendatur majestatis ipsius sublimitas; ne quidquam de ipso modo nostro, et secundum ingenii nostri tardi et hebetis captum cogitemus. Denique transcendende sunt nobis omnes creature, quando volumus recte de Deo cogitare.

10. TERMINUM CIRCUMDEdit AQUIS, USQUE DEM FI-
NIANTUR LUX ET TENEBRE. -- A nubibus aëroque celo Jobus ad aquas, id est proximum elementum descendit, in quo illud præcipue considerat, quod maxime mirantur homines, quod tanta illa tamque sevens aquarum moles, eo præsertim tempore cum a ventorum rabie hinc atque inde turbatur et tumescit, non excedat littora, id est definitus a Deo terminis, intra quos divinum præceptum illam ineluctabili firmitate coercent: ita Sanehus, et passim omnes. Quod sane majoris est admirationis, si mare, quod nonnulli putant supra littora, que maris sunt claustra, sursum attollitur: qua de re vide Pererium lib. I *Comm. in Genes.*, et Conimbrienses lib. II *De Cælo*, quest. 4; aliosque, qui hoc ex professo disputant. Nec vero agendam mihi judicavi questionem illam, an aqua maris altior et editior quam terra sit, et an dicenda sit ex natura sua intra terræ cavernas subsidere, vel potius divina potentia coerceri, et quasi in aggerem extolli, ne terram universam demergat: id enim philosophis dimitto. Sane mihi semper verisimilior apparuit eorum sententia, qui affirmant aquas maris non aliqua vi contra naturam cohiberi, sed sponte, et secundum naturam in terræ cavernas et hiatus fluxisse. Quapropter cum andis Deum terminum posside, ut circumdedisse, et legem indidisse, ne transirent fines suos, per legem ipsius aque naturam intellige suo nutu et natura ad inferiora decurrentem, liquida enim est et gravis, atque adeo in declivi continere se non potest neque ascendere ad superiora; per terminum autem ipsammet terram, que cum ex parte ad habitationem hominum editior sit marinis undis, obrui nequaquam potest. Quia vero Deus optimus maximus eas naturas terræ atque aque indidit, propterea *vari terminum circumdedisse, et legem præfixisse* merito dicitur: plura de his vide *Inf.* cap. xxxviii, 8. Quod autem ait hec locum habitura « usque dum finiuntur lux et tenebræ, » significat hunc ordinem nunquam interruptum iri, quamdiu hic mundi status permanebit, et erit vicissitudo diei ac noctis usque ad consummationem sæculi.

11. COLUMNÆ CœLI CONTRÉMISCENT, ET PAVENT AD

Ver. 10. Deus circumdedit mari terminos.

Qui sibi terminos dedit aquas.

Quid est nutum ejus. — Id est firmamenta, quibus ipsa cœli machina per se firma nititur, confremiscent tonitruis, fulguribus et orbis concussionem: tum enim videntur columnæ hujus universi vacillare, orbis que totus quasi loco commoveri atque subverti, non secus ac domus aut moles quæ columnis innititur, si illius columnæ concutiuntur et tremant. Verum quidem est nullas esse columnas que cælum sustineant, sed hac similitudine Jobus utitur, quia magna ædificia et loca vasta, que seipsa sustinere non possunt, columnis sustentantur, ut v. g. si quis magnum templum construat, necesse est columnas adhiberi, que tantam ædificii molem fuleant. Idem igitur de cœlo judicatur, quod quidem tanti ædificii speciem habet, ut columnas requirere videatur; nullæ tamen in ipso sunt, sed vis Dei supplet id, quo homines in suis ædificiis carere non possunt. Quando igitur Jobus de columnis loquitur, hoc sibi vult: Si tonas, si libet Deo tempestatem aliquam immittere, aërem roboare, et perinde esse ac si fundamenta et columnæ cœli eo strepitu conculerentur, ut sciamus Deum sursum esse supra omnia, et illic habitare, ut omnia gubernet; non quod illic sit inclusus. Sed dum ista proponuntur, demus operam, ut sursum sensus et animos nostros tollamus, et de ipso cogitemus ad eum cum omni reverentia et humilitate adorandum, ut nihil de ipso carnale et terrenum imaginemur. Posset etiam sic accipi et explicari, ut sit poetica catachresis, et sit sensus, q. d. Cœlum ipsum summa reverentia et obedientia naturali quasi servus contremiscens creatori suo ac Domino servit et obedit. Possant etiam per columnas cum S. Gregorio et S. Thoma intelligi cœlestes virtutes, sive angeli cœlorum motores et gubernatores, ut respondeat hic locus cap. xix, 23. Neque obstat imposita columnis ædificia quiescere, ab angelis vero supremum illud Dei officium cieri: non enim in situ, figura, vel quiete, sed in virtute similitudo consistit. Atque adeo sicut columna est ædificii virtus, firmamentum, robor, ita angelus cœli virtus, vis, firmamentum roburre appellatur.

Tremor reverentialis nascitur etiam in oculis.

Tremor autem ac pavor nihil penæ, sed reverentie castique timoris plurimum significat: constat enim clarissimorum hominum sententias timorem castum, et quem theologii *reverentialem* nuncupant, herere in cœlitibus, et « permanere in seculum sæculi, » ut Poeta sanctus auro et lauro coronatus ait *Psalm.* xviii, 10; et Ecclesiæ dogma est in arcana liturgia consecratum, « tremere postestates, » in curia angelica non postremas, dum in luce atque oculis divine majestatis humillime strate et abjecte contremiscunt et pavent ad nutum ejus. Sic Apoc. iv, 10 in altis cœli palatiis gloriosi reges deponunt coronas ante pedes ejus: quippe agnoscent atque suspicient immensam illam interminatamque supra Numinis potentiam et venerandam majestatem, in cujus oculis et splendore magnificæ gloriæ nihil est omnis crea-

tura, quam nictu et subito uno nutu spargere in pulverem potest, atque e natura finibus exterminare; hinc auctorem non pavent et verentur, et e nihilo suo amoris alis subveluntur ad honorandum metu ipso Numen, et omni mente animoque venerandum. Sed « timor hic non perturbat, sed confirmat, » inquit S. Augustinus tract. 43 in *Joan.*; et de singulis dici potest illud Fulgentii in *Præfat. ad Monim.*: « Non timet formidine criminis, sed robore puritatis, et firmitate virtutis. » Porro *nutus* expeditionem ad obediendum imperialis celeritatem facillimamque demonstrat; et quidem ex hoc capite Dei potentia et sapientia summopere in admiratione habenda; unde cum ab initio capitis Baldadi circa Dei providentiam et omnipotentiam rationibus Job evocasset, ex ipsique natura operibus argumentum hoc non mediocriter illustrast, ita pulchre prosequitur:

12. IN FORTITUDE ILLIUS REPENTE MARIA CONGREGATA SUNT; ET PRUDENTIA EJUS PERCUSIT SUPERBUM. -- Hujus versu illud primam hemistichium Pagninus, Cajelanus et alii legunt, in *potentia ejus mare divisum est*: quem utrumque quasi contrarium sensum sustinet originale verbum *תִּפְּצֶנָה*, scilicet *congregare* ac *dividere*, et similiter *sedari* ac *deservere*; unde Septuaginta vertunt, *ἵππὶ ζαρῖπαι τῆς βίβρατος, virtute sedavit mare*; vel passive, ut Vatablo placet, *virtute ejus quisæcit mare*: juxta commune interpretum sententiam allusio esse videtur ad congregationem illam aquarum initio *factam Gen.* 1, 10, et *maria* dictam, ad quam non modo aque congregatae sunt, sed etiam divisæ ac separate, scilicet ab arida, et inter se in varios diversosque sinus distributæ sunt. Secundum Septuaginta vero divina in mari sedando virtus commendatur, de qua etiam David ita cecinit *Psalm.* cvi, 25: « Dixit, et stetit spiritus procellæ, » etc.; et rursus *Psalm.* ciii, 6: « Super montes stabunt aquæ: ascendent montes, et descendant campi, » nimirum fluctibus in altitudinem montium sese tollentibus, et in campis tum sea vallium planitiem demittentibus. Profecto *Psalm.* xxvii, 4 « mirabiles elationis maris, » sed et *Psalm.* lxxviii, 10 « mirabiles in altis Dominus, » ut « qui dominatur potestati maris, et motum fluctuum ejus mitigat, » quam quia virtutem Messias exereit *Matth.* vii, 26 « imperans ventis et mari, unde facta tranquillitas magna, » vel, ut alius evangelista *Marc.* iv, 39, « comminatus vento, et dicens mari: Tace, obmutescet; » ideo admirati adstantes exclamant *Matth.* viii, 26: « Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei? » Eodem quoque spectat alterum hemistichium:

ET PRUDENTIA EJUS PERCUSIT SUPERBUM. -- Septuaginta transferunt, *ἰσχυρία δὲ ἔσπασεν τὸ κέντρον, scientia vero stratus est cætus*; Symmachus, *εὐροζὴ ἀκρωτίων, confringit arrogantiam*, scilicet astuantis maris, aut cœli ferocis, et importuni maris tyranis; quo quidem cæto seu balena ludente instare tempestatem ferunt. Hec autem ad litteram

Ver. 12.

Mirabiles Dei in aquis coarundis potentia.

sive de mari ipse sive de ... interpretatio; et quia diabolus tempestates eiere et concitare solitus est, ut contra domum primogeniti Job cap. 1, 19 concitavit repente ventum vehementem a regione deserti, et ibid. cap. xli, 22 « fervescere facit quasi ollam profundum mare;» ideo interpretes ferre omnes hic diabolum per antonomasiam superbum...

Superbus per antonomasiam diabolus.

13. SPIRITUS EJUS ORNAVIT COELOS: ET OBSTRETICANTE MANU EJUS EDUCTUS EST COLUBER TORTUOSUS. — Hic duo potentie divine opera tanquam excellentissima expendit, primum est ornatus coelorum, de quo ait: « Spiritus ejus ornavit coelos »: in Hebraeo est מְרַבֵּץ siphra, quod verbum hoc uno tantum loco reperitur, et ab aliis veritatem pulchre fecit: R. Abraham reddidit decoravit; expressius nos ter alludens ad vestes opere digitorum acu filisque perfectas, ornavit. Alterum est productio aut parturitio colubri tortuosi, qui nascitur manu ejus agente officium obstetricis, et extrahente eum ex visceribus, ubi gignitur. Quoad primum nota est D. Thomae I, Quæst. LXVI, ex S. Patribus sententia, quam communi sensu theologi sequuntur, opus creationis distinctum fuisse ab opere perfectionis vel ornatus: nam sicut statuarius primum imaginem ex ligno nudo producit et facit, quam postea vivis coloribus, et superinducto auro et argento pulchram vividamque reddit: ita Deus primum ex nihilo coelos produxit omni pulchritudine destitutos, quamvis statim aliqua luce illi temporis et occasione congruente illustraverit dicens Gen. 1, 4: « Fiat lux; » postea tamen, die scilicet quarta, illos ornavit cum dixit ibid. cap. 1, 14: « Fiant luminaria in firmamento caeli, » tunc enim produxit solem, et lunam, et stellas, quibus coelos reddidit pulcherrimos. Et observandum est verbum illud ornavit alludere ad illud Gen. 1, 1: « Perfecti sunt caeli, et omnis ornatus eorum, » ubi in Hebraeo habetur vox צְבִיבוּ (zebam, quae significat exercitum aut militiam, unde multi legunt, perfecti sunt caeli et omnis militia eorum. Quod dictum est ratione solis, lune et siderum, quae in Scriptura communi voce dicuntur militia caeli, quia per haec non solum Deus pulchros reddidit coelos, sed etiam potentissimos, et magna in eo robore praestantes. Horum namque siderum virtute ubique pertingunt, operantur, et quasi toti terre dominantur sicut rex per potentem exercitum; quia propter solem, qui vicem tenet ducis supremi, et lune, quae illius vicem tenet nocti, et stellarum influxum, ubique caeli penetrant, omnia producent, etiam in visceribus terre aurum, argentum, ferrum, res et cetera metalla, etiam cavernis illius fontes, in superficie herbas, in arboribus fructus, in aquis pisces, etc. Coelos itaque Deus creavit, ut in totum terrarum orbem agerent, et sub motu suo et ductu inferiora omnia continerent, quod propterea ornavit stellis, quae non solum pulchros redderent, sed etiam quasi militiae munivit et armavit, quorum potentia virtute omnia inferiora tam terre quam maris subiecta tenerent, et pene-

Superbus diabolus non tantum fertur, sed etiam quam explectia del per carnis.

bitum a divina Sapientia remedium fuisse exposuit, « sumpta nimirum nostra « natura, non culpa; » ita demum percussum sapientia Dei superbum, et morte indebita debitum mortis solum ostendit: vide plura apud S. Gregorium loco citato. Ceterum alia potentie sapientiae divine opera enarrare pergit.

14. SPIRITUS EJUS ORNAVIT COELOS: ET OBSTRETICANTE MANU EJUS EDUCTUS EST COLUBER TORTUOSUS. — Hic duo potentie divine opera tanquam excellentissima expendit, primum est ornatus coelorum, de quo ait: « Spiritus ejus ornavit coelos »: in Hebraeo est מְרַבֵּץ siphra, quod verbum hoc uno tantum loco reperitur, et ab aliis veritatem pulchre fecit: R. Abraham reddidit decoravit; expressius nos ter alludens ad vestes opere digitorum acu filisque perfectas, ornavit. Alterum est productio aut parturitio colubri tortuosi, qui nascitur manu ejus agente officium obstetricis, et extrahente eum ex visceribus, ubi gignitur. Quoad primum nota est D. Thomae I, Quæst. LXVI, ex S. Patribus sententia, quam communi sensu theologi sequuntur, opus creationis distinctum fuisse ab opere perfectionis vel ornatus: nam sicut statuarius primum imaginem ex ligno nudo producit et facit, quam postea vivis coloribus, et superinducto auro et argento pulchram vividamque reddit: ita Deus primum ex nihilo coelos produxit omni pulchritudine destitutos, quamvis statim aliqua luce illi temporis et occasione congruente illustraverit dicens Gen. 1, 4: « Fiat lux; » postea tamen, die scilicet quarta, illos ornavit cum dixit ibid. cap. 1, 14: « Fiant luminaria in firmamento caeli, » tunc enim produxit solem, et lunam, et stellas, quibus coelos reddidit pulcherrimos. Et observandum est verbum illud ornavit alludere ad illud Gen. 1, 1: « Perfecti sunt caeli, et omnis ornatus eorum, » ubi in Hebraeo habetur vox צְבִיבוּ (zebam, quae significat exercitum aut militiam, unde multi legunt, perfecti sunt caeli et omnis militia eorum. Quod dictum est ratione solis, lune et siderum, quae in Scriptura communi voce dicuntur militia caeli, quia per haec non solum Deus pulchros reddidit coelos, sed etiam potentissimos, et magna in eo robore praestantes. Horum namque siderum virtute ubique pertingunt, operantur, et quasi toti terre dominantur sicut rex per potentem exercitum; quia propter solem, qui vicem tenet ducis supremi, et lune, quae illius vicem tenet nocti, et stellarum influxum, ubique caeli penetrant, omnia producent, etiam in visceribus terre aurum, argentum, ferrum, res et cetera metalla, etiam cavernis illius fontes, in superficie herbas, in arboribus fructus, in aquis pisces, etc. Coelos itaque Deus creavit, ut in totum terrarum orbem agerent, et sub motu suo et ductu inferiora omnia continerent, quod propterea ornavit stellis, quae non solum pulchros redderent, sed etiam quasi militiae munivit et armavit, quorum potentia virtute omnia inferiora tam terre quam maris subiecta tenerent, et pene-

Ver. 14.

Quomodo dicitur coluber tortuosus.

Sidera dicuntur militia caeli.

trarent, et ubique operarentur, producentes aurum, argentum, gemmas, herbas, fructus, pisces, etc. Hoc igitur primum opus divine potentiae satis per se evidens et omnibus conspicuum.

Fulmen quomodo dicitur coluber tortuosus.

Quoad alterum major est difficultas, nec ita notum quis sit ille coluber tortuosus, quem obstetricante Dei manu eductum dicit: in miras maximeque varias hic interpretes abeunt sententias. Sunt qui sub hac metaphora censeant voluisse Jobum describere fulminis productionem, quod ex nubibus quiescit ex utero materno Dei manu agente prodire videtur; et volunt quidem dici colubrum, quia in modum colubri prolongatur; tortuosum vero propter motum huc illucque tendentem: qua de causa quasi proprio nomine a philosophis vocatur obliquum fulmen, ut dicit Seneca in Theist. act. II, quod oblique feratur. Et sane inter alias exhalationes ignitas refertur quedam, quae ab astrologis dicitur draco volans, quia cum accenditur draconis volantis similitudinem gerit. Verbo autem obstetricandi aiunt optime declarari fulminis ortum ex nube: illa etenim intra se recipit exhalationem, quae materia est fulminis, sicut mater recipit semen, ex quo fetus formatur; quam postquam intra seipsam tanquam in utero fovit et gestavit, suo tempore maximo tonitruo edit, quod clamoris aut gemilus tenet vicem, parturit, et in lucem dat fulmen. Id autem fit Dei manu aut potentia obstetricante, hoc est educente ex intimis nubis et emittente fulmen, accendente scilicet illam exhalationem aut vaporem tenuem, et virtutem invictam illi tribuente. Quae est Pinedae sententia.

Fulmen ex nube parturit, quae obliquum dicitur.

Quomodo dicitur coluber tortuosus.

Alii colubrum tortuosum intelligunt illustre aliud quod coelorum ornamentum, quod per synecdochen alia complectitur, quibus coelorum species variatur et illuminatur. Quod tamen illud sit obscurem est: Rabbi Levi et Vatablus putant esse circulum illum vulgo lacteum, qui ab omnibus in caelo illustratur, et ob varias intortas stellas serpentis quandam speciem praese fert, unde poetice coluber nuncupatur. Franciscus Vallesius lib. De Sac. Phil. cap. XLVII, de zodiaco sermonem esse putat, qui obliquus est, et illustris excolitur ac distinguitur signis. Suetica ait esse sidus draconis, quod est juxta Ursam minorem et polum arcticum. Eadem ratione possit accipi sidus anguis, quod est juxta arcturum et bootem; aut sidus hydrae, quod est ingens et maxime tortuosum juxta leonem. Sane alia sidera notasse Jobum, et illorum virtutem ac proprietatem agnovisse, ex cap. IX, vers. 9 et cap. XXXVIII, vers. 31 probatur. Ut autem istis locis per synecdochen pauca sidera pro omnibus sumuntur, sic etiam per eandem figuram in serpente tortuoso, qualis in boreali caeli plaga describitur, caetera omnia sidera totaque caeli species intelligitur. Dicitur autem obstetricante divina manu eductus ille coluber, idumeorum ut opinor proverbialis forma loquendi, quia scilicet coelum. modum rei-

mum a sideribus vacuum creatum fuit, deinde peperisse ac produxisse videri poluit stellas quasi germina quaedam aut filios, quos suo contineret et fovaret amplum: quos ut in lucem ederet, accessit Dei quasi obstetricis, aut ut poeta nungantur, Lucina manus, quae in lucem hominum conspectum evocavit, id quod tanquam in semine coelorum virtus per modum uteri a principio conceperat. Hic porro loquendi modus idumaei in eadem materia inusitatus non est, qui pariendi, gignendi, aut etiam parentum vocem in rebus etiam inanimatis usurpat. Plura nobis exempla suppeditant, ubi Deus sic ad Jobum loquitur cap. XXXVIII, 28: « Quis est pluviae pater? vel quis genuit stillas roris? De cujus utero egressa est glacies? et gelu de caelo quis genuit? Cum autem generationem et aeternum speculum, quod mirum si obstetricis nomen et manum audiamus? colubri porro nomine reliquae etiam constellationes et imagines intelligi possunt, quas velut in opere phrygio vult Job artificiosae oculis insutas a Deo, opera digitorum suorum quae acu illos pingente. Aptissime autem dum manus et digiti figuras illas in tellis acu laboriose depingunt, a B. Jobo dicuntur in lucem illas obstetricando producere. Propterea vero alibi digitus hoc opus tribuitur, alibi Dei spiritus: quia quod opus acu pingendo et punctum fit, id summa attentione et digitis fit; unde et istis tribuitur ut proximis instrumentis, et spiritui prudentiaeque digitos dirigenti; in quem sensum dicit alibi David Psalm. CXXXV, 3, « fecisse Deum coelos in intellectu, » artificiosae nimirum illos ornasse: quam artem alibi expressit opera digitorum Dei coelos appellando.

Alii colubrum naturalem draconem veritatem Leviathan seu balenam, etc. grandia, immanes dracones et serpentes, et quibus aequo ut ex coelorum fabrica Dei potentiam commendare solet Scriptura. Alii denique Luciferum interpretantur, qui in sacris litteris coluber ac serpens dicitur, tortuosus nempe, quia habitus ille colubro familiaris est, utpote qui sese sinuat multiplex volumine; tum quia callidus est, et suas fraudes variis spiris et flexibus occultat: « S. Gregorius, Philippus, S. Thomas, Lyranus et alii, quae explicatio minime contentenda est, cum habeat magnos patronos, nec a textu violenter extorta sit: imo Septuaginta non obscure hanc approbatam sic vertunt, etc. »

Alii putant simplicius posse accipi de quovis colubro naturali maxime marino; unde Chaldaeus veritatem Leviathan seu balenam, etc. grandia, immanes dracones et serpentes, et quibus aequo ut ex coelorum fabrica Dei potentiam commendare solet Scriptura. Alii denique Luciferum interpretantur, qui in sacris litteris coluber ac serpens dicitur, tortuosus nempe, quia habitus ille colubro familiaris est, utpote qui sese sinuat multiplex volumine; tum quia callidus est, et suas fraudes variis spiris et flexibus occultat: « S. Gregorius, Philippus, S. Thomas, Lyranus et alii, quae explicatio minime contentenda est, cum habeat magnos patronos, nec a textu violenter extorta sit: imo Septuaginta non obscure hanc approbatam sic vertunt, etc. »

Item dicitur draco apostata, et serpens concubina, et serpens vocis optis opibus inane.

attingere. Quare ubique videtur defossas opes et stupentes, neque unquam educi ad opera bona et laudabilia obunda, nihil mihi dubites illic draconem tenebrarum amicum regemque versari, adamaninumque velem imponere. Indè notabilem modum adhibuerunt ad dracones evocandos et capiendos; de quo video in doctorum monumentis proditum: pallium enim coccineum litteris aureis superintextum ante cubilia oppandunt, quarum vi dracones emergunt: magiam quamdam et incantationem in ea re esse putabant mirabilium operatricem, cujus potenti energia e latibulis suis bellue educerentur. Verum absque malefactorum superstitione et carnine impio, si tantum purpuram et aurum ostenderis, hoc est potentiam magnam sive amplissimam dignitatem et superbas opes demonstraveris, draco subito e cavernis stygiis erumpit, et adrepat, et in thesauro volutat: nam clara inter homines acutioris auber-nesque divitie sunt duo fontes vitorum ut duo lustra serpentium funestorum, et per duos illos aditus daemon in cor hominum animamque invadit, ni favor Numinis singularis gratiaque tueatur. Si ergo cum S. Thoma Luciferum intellexeris, dicitur eductus ille coluber obsteriatrica divina manu, quia sicut obsteritrix mortuum fetum, sic ex maternis visceribus extrahit scienter et caute, ne quid ex illo infelici partu mater patiatur incommo-di; sic Deus e caelo coeque sanctorum spiritus depulsi apostatas, ut tamen honorum angelorum maneret intemerata societas, neque ex colorum ornamento, quod angelos esse putabat S. Thomas, quidquam cadente colubro decideret.

Infirmitas Dei maxime e celo ejectus.

Tartareus coluber per confessionem eiecitur.

Ver. 14.

Tropologicae vero idem tartareus coluber, qui per letiferum peccatum animas hominum ingreditur possidetque, etiamnum quotidie in sacramento penitentiae confessarii quasi manu obsteritante per confessionem educitur, et eiecitur Dei gratia e mentibus penitentium.

14. ECCE HEC EX PARTE DICTA SUNT VIARUM EJUS: ET CUM VIX PARVAM STILLAM SERMONIS EJUS AUDIERIMUS, QUIS POTERIT TONITRUM MAGNITUDINIS ILLIUS INTERRI? — Hæc, inquit, que modo per me enarrata sunt, tantam pars quandam suavitatis Dei operum mirabilium, quæ agit ille in omnipotentia fortitudinis suæ; pauca quædam sunt de plurimis, minima de maximis; quod si igitur nos homines præ debilitate et obscuritate intellectus vix pauca quædam et exigua audire atque intelligere de illius magnitudine sufficimus, que in comparatione ad infinitam illam plenitudinem divine majestatis non aliud sunt quam stillula aut guttula aque sum immenso pelago comparata; quis posset audire ac plene intelligere illa altissima que de infinita perfectione divine majestatis adhuc dici possent, sed incognita et inaudita sunt hominibus; que merito validissimi tonitruum sono videntur comparanda propter suam dignitatem et nimiam excellentiam humani ingenii captum superantem;

quemadmodum validi tonitruum sono male comperatus est humanarum aurium infirmitati, et propter defectum proportionis commode non potest percipi. Ex his igitur, inquit, o amici, satis aperta potestis intelligere excellentiam divine potestatis mihi non esse incognitam, neque opus esse ut supervacane hisce de rebus me admonere quasi vel ignorarem vel inconsiderantem. Cæterum cum hoc capite multa tangantur mysteria, spiritalem eorum que dicta sunt sensum breviter retexamus. S. Job, cum eximius propheta esset, sub magnarum, quas narravit, rerum involucro magna et stupenda Dei opera prophetasse credendus est: nam si attente totius capitis seriem consideres, videbis ipsum cum amicis suis agentem, et illos volentem redarguere, tria de Deo, supposito, primo vers. 2, illum esse potentissimum et fortissimum: « Qui fortis, inquit, est. » Secundo vers. 3, esse sapientissimum ac prudentissimum: « Qui habet, ait, sapientiam, » Tertio vers. 4, illum esse totius vite et respirationis principium: « Qui fecit, inquit, spiramentum. »

Secunda infirmitas aures phallosa.

Infirmitas S. Petri ante adventum Spiritus Sancti.

Quibus non incongrue tres divinas personas voluit ex appropriatis attributis describere, quia Patri tribuitur potentia, Filio sapientia, et Spiritui Sancto respiratio aut vita. Postquam autem potentiam Patris et sapientiam Filii quibusdam peculiaribus operibus prænuñciavit, sub cortice quorundam naturalium operum progreditur ad ostendam virtutem Spiritus Sancti, qui spiritus Dei dicitur; cujus singulare appropriatumque opus voluit describere dicens vers. 13: « Spiritus ejus ornavit caelos, et obsteritante manu ejus eductus est coluber tortuosus; » illudque sub involucro operum naturalium depingit. Non igitur de cælis materialis, aut ornatu eorum visibili, aut de fulmine aut fulgure ex nubibus cum sensibili tonitruo erumpente præcipue loqui voluit, neque hujusmodi opera principaliter declarare, id namque debile depressive unquam esset subjectum illi, quem insignem prophetam confitemur; qui si talia solum vellet describere, superfluo Spiritui Sancto peculiariter tribueret: nulla enim ratio subest, cur ornatu cæli, et colubri tortuosi parturitu, aut fulminis vis aut motus peculiariter Spiritui Sancto magis quam Patri aut Filio triui possit. Cætos ergo illos intellexit, quos et David, quando dixit *Psalm.* xviii, 1: « Cæli enarrant gloriam Dei, » quod Paulus de apostolis sanctis intelligendum docuit *Rom.* viii, Hos, qui in se nihil erant amplius quam polvis et cinis, primo Christum verbi sui virtute tanquam caelos produxit, illud adimplens *Isai.* lxxv, 17: « Ecce ego creo caelos novos, » quos postea Spiritu suo ornavit: primo namque illos vocalionis suæ voce quasi producere visus fuit, quando vidit Petrum et Andream, et vocavit eos; Jacobum similiter et Joannem, Mattheum et alios, quibus statim lucem quandam imperfectam illi tempore congruentem ledit: nam misit illos evangelizare, et prædicare

Cæli sunt sancti apostoli.

Apostoli sunt creati, id est vocati a Filio.

regnum Dei, sanare infirmos, etc.; non tamen tunc plene ornavit, quos ordinandos Spiritus sui virtute servabat, quibus dixit *Joan.* xvi, 12: « Multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo: cum venerit Spiritus veritatis ille docebit vos omnem veritatem. » Tunc ergo, inquit Gregorius, hos caelos ornavit Spiritus cum replevit, quod Luca referente didicimus, qui ait *Act.* ii, 2: « Factus est repente de cæso sonus tanquam adventientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes; et apparuerunt illis dispartite lingue tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu Sancto. »

Ex eo acceperunt ornata virtutis, quos immensa ante possederat fœditas timoris: scimus namque quod ille apostolorum, id est colorum primos, ante acceptam hujus Spiritus gratiam quoties mori timuit, vitam negavit; qui non peius, non afflictionibus, non terribili potestate cujusquam, sed unius mancipii sola est interrogatio prostratus, et quidem mancipio, ne sexus firmior terribile quid demonstraret, ancilla est inquirente tentatus, rursusque ut talis sexus infirmitas etiam officii sui dejectione vilesceret, non ab ancilla tantummodo, sed ab ostiaria est ancilla requisitus. Ecce quam vilis ad tantandum persona est requisita, ut aperte proderetur, quanta eum timoris infirmitas possederet, qui nec ante vocem ancille ostiariæ subsisteret. Sed hic jam paulo ante timidus, qualis post adventum Spiritus exstitit videamus. Certe Luca testante didicimus contra sacerdotes et principes quanta Dominum auctoritate prædicavit: nam cum facto miraculo quæstio fuisset exorta, et sacerdotum principes, seniores ac scribæ in apostolorum persecutionem concurrerent, eos in medio statuentes, in qua virtute miraculum fecerint curaverunt percontari: quibus repletus Spiritu Sancto Petrus dixit *Act.* iv, 8: « Principes populi, et seniores, si nos hodie dijudicamur in beneficio hominis infirmi, in quo iste salvus factus est, hoc notum sit omnibus vobis et omni plebi Israel, quia in nomine Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus. » Cumque erga hæc persequentium furor exeresceret, eosque sacerdotes ac principes Jesum prædicare prohiberet, Petrus dixit *Act.* v, 29: « Obedire oportet magis Deo quam hominibus. » Sed cum auctoritatem prædicantium resistentium præcepta non premerent, ad flagella pervenit: nam tunc principes sacerdotum cæsis denuntiaverunt, ne loquerentur in nomine Jesu; sed apostolorum virtutem flagella premere non potuerunt: nam *ibid.* vers. 41 « illi ibant gaudentes ac conspectu concilii, quoniam digni habitus sunt pro nomine Jesu eo, » meliam pati; » omni autem die in templo et circa domos non cessabant docentes et evan-

At Aethiæ ornatu a Spiritu Sancto.

Infirmitas S. Petri ante adventum Spiritus Sancti.

Epistolum post Spiritus adventum fortitudo.

gelizantes Christum. Ecce ille paulo ante timidus, jam linguis loquitur, coruscet miraculis, infidelitatem sacerdotum ac principum libera voce increpat, ad prædicandum Jesum exemplum auctoritatis cæteris præstat, ne in nomine ejus loqui debeat verberibus prohiberi; nec tamen compescitur, contemnit flagella cælestium, qui paulo ante requirementum verba timuerat, et qui ancilla vices requisitus expavit, vires principum cæsus premit: Sancti namque Spiritus jam virtute ita solidatus erat. Hæc sunt ornata colorum: ita S. Gregorius supra citatus.

Sed hic etiam recolendum est, quod paulo ante dicebamus, ornatum colorum, aut stellas quibus cæli fuerunt exornati, vocari *militem cæli*, quia vere per virtutes et dona Spiritus Sancti, quibus Deus hominem ornat, ita etiam munitionum relinquunt, ut non jam minus redditus sit fortis, quam si granæ eset exercitum, quo bellum gereret, roboratus: vires namque et dona Spiritus Sancti non solum ornat animam, sed sunt quasi milites potentissimi ad debellandas omnes inimicas potestates. Hos ergo caelos (apostolos inquam) ornavit stellas, id est virtutibus et donis Spiritus Sancti; quibus illos ita munivit et armavit, ut lotius mundi imperatorem, regem, sapientum, imo et totius inferni vires enervarent, et omnem orbem subjecerint, et ad abditissimas ac remotissimas orbis terra partes eorum virtus perveniret, mira stupendaque in cordibus hominum operando. Hoc quidem primum opus. Alterum etiam in ipsis fuit, quod de colubro tortuoso aut fulmine dixit Job vers. 13: quapropter Christus *Matth.* x, 16 mittens eos ad prædicandum jussit esse « prudentes sicut serpentes. » Erant sane apostoli ex semetipsis veluti vapor quidam levis, aut exhalatio quedam sicca, aut infumus nullius ponderis, quia nulla virtute præstabant: nec enim erant sapientes, nec potentes, nec divites, aut fortes, sed contemptibilia mundi, et orbis perisematæ; igne tamen cælesti Christus eorum corda succendit, et qui in cæneculo quasi in quadam obscura nube aut nubis utero conclusi tenebantur, statim hoc igne succensi, sicut e nube fulmen maximo tonitruoque auditoregressi sunt tam validi ac potentes, ut omnes principum, sacerdotum, regum, imperatorum, imo et diaboli ac totius inferni potentias facillime vicerint. Unversus se illis orbis opposuit, omnis potentia sæculi in eos insurrexit, et excitata est, at illi omnia virtute Spiritus superarunt. De illis propterea egyptie B. Augustinus illud intelligit *Psalm.* xcvi, 4: « Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ; vidit, et commota est terra: » fulgore namque doctrine et miraculorum lucebant, et tota terra commota est his fulgoribus a nubibus erumpentibus, et tanquam potentia fulmina virtute potenti omnia sibi subjecerant, ut D. Gregorius lib. XXX *Moral.* cap. iii fusius prosequitur.

Apostoli erant milia cæli.

Apostoli aut fulminum virtutes et inegretes.